

Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В.

Я люблю Україну

Методичний посібник
для вчителя

3 клас

Тернопіль
Астон
2017

ББК 81.411.4я7

Ч-12

***Схвалено комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
(лист ІМЗО № 21.1/21-Г-131 від 29.05. 2017 р.)***

Рецензенти:

Матвієнко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Яхновська Тетяна Василівна – вчитель початкових класів, заступник директора з навчально-виховної роботи НВК «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 3 – ліцей», м. Обухів, учитель-методист.

Я люблю Україну. 3 клас : методичний посібник для вчителя / авт.-упор.: **Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В.** – Тернопіль : Астон, 2017. – 152 с.

У посібнику подано додатковий матеріал та методичні рекомендації щодо проведення уроків з курсу українознавства «Я люблю Україну» в 3 класі.

Для вчителів початкових класів, студентів вищих педагогічних навчальних закладів II–IV рівнів акредитації.

ББК 81.411.4я7

ISBN 978-966-308-700-9

© Чабайовська М. І., Омельченко Н. М.,
Синільник В. В., 2017
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2017

ПЕРЕДМОВА

Посібник укладено згідно з програмою курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну» для загальноосвітніх навчальних закладів, 1-4 класи – автори: Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кальчук М. І. (гриф МОН України від 28.03.2016 р., лист ІМЗО № 2.1/12-Г-120) та інтегрованим посібником-зошитом для учнів 3 класу – автори: Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В. (гриф МОН України від 29.06.2016 р., лист ІМЗО № 2.1/12-Г-419).

Методичний посібник структуровано за такими розділами:

1. Орієнтовний календарно-тематичний план (1 година в тиждень).
2. Методичні рекомендації до уроків (зміст кожного уроку поділяється на рубрики):
  - «Довідкова інформація» – містить додатковий матеріал до теми уроку.
  - «Завдання і відповіді» – відповіді до завдань, поданих у посібнику-зошиті для учнів.
  - «Літературна сторінка» – твори для читання на уроці.
  - «Наліпки» – кольорові малюнки.

Матеріали посібника спрямовані на загальнокультурний розвиток молодших школярів, їх підготовку до життєдіяльності в українському соціумі на основі українознавчого компонента змісту освіти: ознайомлення учнів початкових класів з Україною як своєю державою, сторінками історії, культурою українського народу та її особливостями в різних регіонах, традиціями і звичаями, національними формулами мовленнєвого етикету, малими українськими фольклорними формами.

Посібник допоможе вчителю донести до третьокласників найважливіші істини: гордитися тим, що наша Батьківщина мала славні періоди історії, справді легендарних героїв, мужньо пережила найважчі випробування і не скорилася; пишатися тим, що Україна ніколи не поневолювала інші народи, а лише захищала себе від ласих на чуже добро завойовників; бути гідними своїх предків, берегти волю і незалежність України, поважати свій народ і його мелодійну мову.

Пам'ятаймо слова видатного політолога В'ячеслава Липинського: «Державу українську може здійснити наша любов до неї, а не ненависть до її ворогів».

Орієнтовний календарно-тематичний план

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
I. Україна – наша держава			
1	Україна – наша держава. Молитва за Україну. Русь-Україна. Видатні історичні постаті: Аскольд, Ольга, Святослав, Володимир	7	
2	Русь-Україна. Видатні історичні постаті: князі Ярослав Мудрий, Володимир Мономах. Галицько-Волинська держава. Данило Галицький	11	
3	Київ – столиця України. Київ – духовний і політичний центр України. Майдан Незалежності	18	
4	Українська мова. Роль книги в житті людини. Донька Ярослава Мудрого Анна Ярославна, її освіченість. Реймське Євангеліє. Пересопницьке Євангеліє	24	
5	Українська мова. З історії українського книгодрукування (Степан Дропан, Іван Федоров). Бібліотеки України	27	
6	Традиції і святкування в Україні. Осінні свята. 14 жовтня – Покрова Пресвятої Богородиці. Державні свята. 14 жовтня – День захисника України	33	
7	Сім чудес України. Хотинська фортеця. Заповідник «Кам'янець» (Кам'янець-Подільський)	36	
8	Моя Земля. Сім природних чудес України. Гранітно-степове Побужжя. Мармурова печера (АР Крим). Необхідність охорони природи	41	
9	Мала батьківщина. Проект «Моя вулиця»	44	
10	Твоя родина (сім'я). Родовід. Підсумок із теми «Україна – наша держава»	50	

II. Національні символи України			
11	Національні символи твоєї Батьківщини. Рослини – символи українців (мальви, чорнобривці, соняшник, тополя)	55	
12	Національні символи твоєї Батьківщини. Улюблені тварини та птахи (голуб, ластівка, зозуля)	59	
13	Народна символіка. Коса дівчини. Хустка	63	
14	Традиції і святкування в Україні. Зимові свята. 7 січня – Різдво Христове. Колядки. Народний театр (вертеп)	66	
15	13–14 січня – Щедрий вечір. Традиції і святкування зимового свята Маланки і Василя. Щедрівки. Підсумок із теми «Національні символи України»	71	
III. Матеріальна культура українців			
16	Світлиця. Хатні обереги. Прикрашання і оздоблення оселі килимами, рушниками, скатертинами, серветками. Традиційна українська кухня. Борщ, пампушки. Міні-проект «Рецепт моєї улюбленої страви»	78	
17	Український національний одяг	83	
18	Основні галузі господарства: ремесла та народні художні промисли. Вишивка, прядіння, ткацтво, килимарство.	87	
19	Українська національна іграшка (лялька-мотанка та інші). Міні-проект «Якими іграшками гралися наші бабусі?»	90	
20	Народна архітектура. Пам'ятки історії та архітектури. Софійський собор – храм краси і науки, одне із семи чудес України	95	
21	Державні свята. 21 лютого – Міжнародний день рідної мови. Підсумок із теми «Матеріальна культура українців»	98	

IV. Духовна культура українців			
22	Школа. День знань. Школа за часів Русі-України	100	
23	Видатні педагоги. Костянтин Ушинський	106	
24	Видатні педагоги. Василь Сухомлинський	111	
25	Література. Багатство усної народної творчості українського народу (казки на патріотичну тематику)	115	
26	Багатство усної народної творчості українського народу. Легенди на історичну тематику: «Львів», «Неопалима купина»	117	
27	Література. Багатство усної народної творчості українського народу (легенди). Легенди про тварин і рослини.	120	
28	Багатство усної народної творчості українського народу: міфи. «Створення світу», «Перший хлібороб»	126	
29	Українське мистецтво. Українські народні інструменти (скрипка, цимбали, бубон, волинка). Проект «Українські народні інструменти»	129	
30	Українське мистецтво. Народне образотворче мистецтво (Марія Примаченко, Катерина Білокур)	134	
31	Традиції і святкування в Україні. Весняні свята. 7 квітня – Благовіщення. Вербна неділя. Великдень	138	
32	Здобутки і перемоги України в спорті. Видатні українські спортсмени (Ірина Дерюгіна, Лілія Подкопаєва, Ганна Безсонова, Оксана Баюл)	143	
33	Традиції і святкування в Україні. Державні свята. 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. 28 червня – День Конституції України. Підсумок із теми «Духовна культура українців»	147	

УРОК 1. УКРАЇНА – НАША ДЕРЖАВА. МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ. РУСЬ-УКРАЇНА. ВИДАТНІ ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ: АСКОЛЬД, ОЛЬГА, СВЯТОСЛАВ, ВОЛОДИМИР

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Аскольд

Загадковою особистістю є легендарний діяч Київської держави IX століття – Аскольд.

За Аскольда Київ поступово перетворюється в політичний центр із прилеглими землями полян, древлян, дреговичів та південно-західної частини сіверян. Здійснив кілька вдалих військових походів на Візантію, яка змушена була сплачувати Києву данину. Звільнив полян від сплати данини хозарам.

Нестор Літописець записав у своєму творі: «Коли почав царювати Михаїл (імператор Візантії з 842 р.), стала так прозиватися Руська земля. Дізнались ми про це тому, що за цього царя приходила Русь (війною) на Царгород, як пишеться про це в літописанні грецькому (візантійському). Ось чому з цієї пори почнемо (розповідь) і число (лік рокам) покладемо». На думку літописця, експедиція Аскольда на Царгород ознаменувала початок давньоруської історії, стала ключовою подією в житті Київської держави, одним із засновників якої і був, певно, цей князь.

Факт, що Аскольд був християнином, підтверджує «Велесова книга» і «Повість минулих літ».

Княгиня Ольга

Княгиня Ольга (бл. 890 – 969) походила зі знатного роду. Народилася вона поблизу нинішнього міста Пскова. Батьки Ольги ще змалечку прищепили доньці правила чинного, порядного, розумного і виваженого життя. Саме за це її полюбив і обрав за дружину київський князь Ігор. Але невдовзі князь гине від рук древлян, збираючи данину. Ольга

залишається з малолітнім сином Святославом. І почала вона княжити на своїй землі уже не як жінка, а як сильний, розумний і вольовий муж.

Через кілька років по тому Ольга вирушає до Константинополя, де приймає святе хрещення. Повернувшись додому, почала проповідувати віру Христову. Вона створює першу церкву і багатьох киян навертає у християнську віру. Саме від неї отримав перші уроки істинного благочестя і майбутній хреститель Русі-України її внук Володимир.

Прославилася княгиня мудрістю, мужністю і рішучістю. Була вона страшною для ворогів і любимою людьми за милосливість і благочестя, за праведність і доброту. Коли ж виріс і змужнів її син Святослав, вона передала йому управління державою, а сама, відійшовши від княжих клопотів, зосередилася на благодійності.

Княгиня Ольга прожила 90 років.

Князь Святослав

Святослав (964 – 972), син Ігоря та Ольги, відзначився насамперед як князь-воїн. Він був відважним і палким, прямолінійним і суворим, ніколи не вдавався до воєнних хитрощів. За часів його правління (964-972) Русь-Україна неодноразово воювала із сусідніми державами. Спочатку були підкорені в'ятичі та волзькі булгари. Потім Святослав завдав поразки Хозарському каганату і втрутився у війну між Візантією та Болгарським царством. Прагнучи розширити межі своєї держави, він захопив 80 болгарських міст. Святослава так глибоко вразили багатства цього краю, що лише загроза нападу на Київ печенігів змусила його повернутися до своєї столиці. Але по дорозі до Києва біля Дніпрових порогів більша частина княжої дружини і сам Святослав загинули.

Варто зазначити, що його діяльність, як і усіх перших київських князів, значною мірою була спрямована на те, щоб дістатися нових джерел багатства, і обмежувалася військовими походами, збиранням данини та підпорядкуванням собі

важливих центрів на великому торговельному шляху «із варягів у греки».

Володимир Великий

Володимир Великий (рік народження невідомий – 15 липня 1015 р.).

Князь Володимир Святославович – визначний український державний діяч. За своїм походженням був молодшим сином київського князя Святослава Ігоревича і онуком київської княгині Ольги. Батько, князь Святослав, надав Володимиру престол у місті Новгороді. Після смерті Святослава (972) Володимиру вдалося здобути перемогу над братами та стати князем у Києві близько 980 р. Він розпочав реформи, хотів об'єднати всі руські землі, укріпити владу та могутність країни.

У 988 році в державі було офіційно введено християнство. Це забезпечило успіх багатьох заходів зовнішньої політики руських князів. У характері самого Володимира відбулися великі зміни. Він зробився побожним, ласкавим, щедро роздавав милостиню, відкривав школи, будував храми і став добрим батьком для своїх підданих. Він допомагав бідним, старим і калікам, сиротам і вдовам. Тому не дивно, що всі називали його Володимиром «Ясним Сонечком» та «Великим».

Володимир Великий провів реформу законодавства, започаткував карбування власної монети із зображенням Христа та князівської монограми у вигляді тризуба; укріпив свою столицю – Київ. Саме за правління Володимира в місті було збудовано головний храм Русі – церкву Богородиці, або Десятинну церкву, розбудовано «місто Володимира» з князівськими палацами та громадськими будівлями.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ *Запиши, скільки візитів здійснила княгиня Ольга в Константинополь.* _____

Два візити

- ❖ *Запиши, хто був матір'ю князя Святослава.*

Княгиня Ольга

- ❖ *Запиши, хто з київських князів охрестив Русь.*

Володимир Великий

- ❖ **Добери «ключик» та запиши речення.**

ВДУУНЛІFDПІGРZON – ЛЦҮGELGCWИЙMQBSZOFЛG
FУLKLPYAGFІRHWИ. ДWAQBДHГЯNHАЗBAGDЦVIZEQЇ
ҮPRIFЧWКСИ –ЛBZONPGИFCСФЛERSH.

Дніпро – це символ України. Давня назва цієї річки – Борисфен.

- ❖ **Прочитай і запиши прислів'я.**

еН впи диво ровДніпської, ен ві шіка зацькоїко.

Не пив води Дніпровської, не їв каші козацької.

еД проДні – мат і давпра.

Де Дніпро – там і правда.

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Слава тобі, Володимире!

Українська народна пісня

Слава тобі невмируща й слово вдяки щире,
Що з'єднав нашу землю, наш Володимире!
Що беріг границь широких полками своїми,
Що опіку, ніби крила, розпростер над всіми.
Не дав сильним знущатися, ні кривди творити:
Добре було нашим предкам із тобою жити.

А найбільше тобі слава і вдяка без міри,
Що вказав єси нам сонце Христової віри.

Запитання

- *За що народ прославляє Володимира?*

Княгиня Ольга

Княгиня Ольга на межі
В золототканій шаті.
Схилилися в поклоні їй
Полян поля багаті.

Княгиня Ольга на межі:
– Куди веде дорога?
Чи до Перунових жерців,
Чи в храм Іллі до Бога?
Княгиня Ольга хрест взяла,
Поля перехрестила.

Зашелестіли щось поля,
І квіти похилились.
Пішла у церкву на горі,
У Господа святиню.
Топтала стежку по ріллі –
Туди нам йти і нині.
Серпанок білий розвівав
Немов вітрило, вітер,
А попри стежку, поміж трав,
Цвіли України квіти.

Леся Храплива-Щур

Запитання

- *Як ти розумієш виділене речення?*

**УРОК 2. УКРАЇНА – НАША ДЕРЖАВА. РУСЬ-УКРАЇНА.
ВИДАТНІ ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ: ЯРОСЛАВ МУДРИЙ,
ВОЛОДИМИР МОНОМАХ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА
ДЕРЖАВА. ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ**

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Ярослав Мудрий

Ярослава Мудрого (1019 –1054) без перебільшення можна назвати засновником ученості в Русі-Україні. У Києві та багатьох інших містах Русі-України було створено книжкові майстерні, в яких переписували церковні книжки, а також наукові праці з історії, філософії, права, природничих наук.

За правління Ярослава на давньоруських землях виникло багато шкіл. Осередками освіти були церкви й монастирі. Так, у Софії Київській діяли бібліотека і школа, де навчали грамоти й ознайомлювали з основами тогочасних наук дітей із заможних родин, а також було спеціальне приміщення, де перекладали твори з іноземних мов, переписували й створювали оригінальні твори давньоруської літератури, велось літописання.

У 1051 році було засновано головний монастир Русі – Печерський, який став основним культурно-освітнім центром Київської держави.

Ярослав першим уклав писаний збірник руських законів, який називають «Руською Правдою».

Князь-політик унікав воєн, намагався підтримувати з європейськими країнами добросусідські відносини. Перевага надавалася не силі зброї, а силі розуму.

Родина й династичні зв'язки

Сестра Ярослава Марія-Доброніга була дружиною польського короля Казимира I Відновителя.

При дворі Ярослава Мудрого знаходили притулок колишні монархи: норвезький Олаф II Святий, англійський Едмунд Залізний Бік та його син Едвард Вигнанець. Ярослав Мудрий був у союзі з германськими цісарями Генріхом II, Конрадом II і Генріхом III.

Сини

Ілля 1020 (?), князь новгородський;

Володимир (*1020 – †1052) – можливо був одружений з Одою, донькою графа Леопольда зі Штаде біля Бремену;

Ізяслав (*1024 – †1078) – в 1040 був одружений із Ґертрудою, донькою польського князя Мешка II;

Святослав (*1027 – †1076) – був одружений з Одою, внучкою цісаря Генріха II;

Всеволод (*1030 – †1093) – в 1046 був одружений із Марією, донькою імператора Костянтина Мономаха;

Ігор (†1060) – був одружений із німецькою принцесою Кунігундою, графинею Орламіндською;

В'ячеслав (1034 – †1057).

Доньки

Єлисавета Ярославна (Еллісіф) (†1076) – королева Норвегії, дружина короля Гаральда III Суворого, потім дружина короля Данії Свейна II Данського;

Анастасія Ярославна (Аґмунда) (†1097) – королева Угорщини, дружина короля Андраша I;

Анна Ярославна (Аньєс) (†1077) – королева Франції, дружина короля Генріха I;

Агата Київська – дружина англійського короля Едварда Вигнанця.

Володимир Мономах

Після смерті Ярослава у князівському роді почалися запеклі сімейні чвари та суперечки. Цим скористалися давні вороги держави – кочові племена половців. Вони вчинили кілька набігів на її території. Цієї тяжкої доби великокняжий престол посів новий видатний діяч – Володимир Мономах (1113–1125), син великого князя київського Всеволода Ярославича та грецької царівни, доньки візантійського імператора Костянтина IX Мономаха, звідки й походить його прізвисько. Завдяки своїм переможним походам на половців він здобув гучну славу і популярність у народі. Переказують, що ніби 83 рази князь виступав проти них і знищив 200 половецьких вождів.

Володимир Мономах почав своє князювання у Києві в 60-річному віці. Але вмілими дипломатичними й воєнними діями швидко досяг встановлення порядку в державі. Він приєднав до неї Турово-Пінську та Волинську землі, об'єднав більшість руських територій, роздрібнених під час міжусобної боротьби, відновив верховну владу великого князя київського. Ці традиції намагався підтримати його син Мстислав I – у роки його князювання ще тривала централізація державної влади.

Данило Галицький

Держава, яку очолював Данило Галицький, обіймала територію майже в 200 тис. кв. км і охоплювала сучасні Волинську, Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Чернівецьку, Хмельницьку, значні частини Рівненської, Вінницької, Одеської, Київської та деякі інші області України, частини територій сучасних Білорусі, Польщі, Молдови. Подібні розміри мали й інші сусідні держави – конкуренти в боротьбі за вплив у Центрально-Східній Європі: Польща та Угорщина.

На цих землях Данило розбудував систему фортець, міст-замків, що визначали кордони держави, слугували потужною перешкодою на шляху татарських та інших завойовників, які так ніколи і не спромоглися захопити деякі з них. Данило відзначився заснуванням міст (зокрема Холма і Львова), до яких запрошував ремісників і купців із Польщі, Німеччини, інших земель Русі-України. Вони отримували можливість вільно працювати на користь держави під його заступництвом. Галицько-Волинська держава перетворилася на країну, що експортувала не лише віск, хутро та ін., як це було в добу Русі-України, а й почала вивозити в Європу ремісничі вироби. Через місто Дорогичин, захищене Данилом від зазіхань хрестоносців, місцеві купці мали вихід до одного з найбільших торгових центрів того часу – польського міста Торунь. Отже, Данила можна вважати першим вітчизняним державним діячем, який утілював програму прогресивного економічного розвитку.

В історії України Данило Галицький залишив добру пам'ять як правитель, який відбудував і зміцнив державу у важкі часи.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ **Добери «ключик» та запиши імена видатних князів.**
йикьцилаГ олинаД, хамоноМ римидолоВ, йирдуМ валсорЯ
-

Данило Галицький, Володимир Мономах, Ярослав Мудрий.

❖ **Прочитай і запиши.**

стятЩа в рівітпо ен сятъв'є, ново в тьбіробо єтьтасядіс.

Щастя в повітрі не в'ється, воно в боротьбі дістається.

вимлиСмі гававід діслово.

Сміливим відвага володіє.

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Ярослав

(скорочено)

Багато зробив Ярослав для держави,
Для Києва-града, щоб той у віках
Столицею став. Для добробуту й слави
Ішов Ярослав по тернистих стежках.
Князь взявся навести порядок в законах
І законодавство писемне створив.
Закони усі об'єднав в «Руську правду»,
Що стала на захисті власників прав.
Церкви будувалися за Ярослава
І спокій в державі цій запанував.
Князь бібліотеку створив у соборі,
Налічувалось 950 книг-томів.
Щоб люди у щасті жили, а не в горі,
Він все для просвіти народу робив.
Жили люди в сонячних променях віри,
Церкви будувалися й монастирі.

Про мир і добробут їх помисли щирі.
До міста тяглися малі і старі.
А місто росло і укріплене стало.
До нього так просто тепер не пройти.
Його височезним оточено валом
Й воріт є чотири, між них – Золоті.
Той вал двадцяти п'яти метрів заввишки
З дубовими стінами зверху, вгорі.
Чудове укріплення: башти та вишки,
Воно неприступне було в тій порі.
Ну, а для проходу — ворота відкриті:
Печорські і Лядські, Софійські — для всіх.
А от Золоті — для гостей, що зі світу.
І так, як належить, стрічали там їх.
То ж Київ розрісся вже за Ярослава,
Найбільшим він став за міста в ті часи.
У світі про нього поширилась слава
Далеко-далеко за межі Руси.
А сам Ярослав до освіти тягнувся,
Книжки він читав і вночі, і удень.
Народ просвітити він запрягався,
Щоб люди читали й співали пісень
Й щасливо жили у щасливій державі,
У мирі, у спокої і в доброті.
А Русь вже купалася в славі –
Центральною стала в тодішнім житті.
Родинним зв'язком князь в той час поріднився:
Трьох дочок віддав за князів-королів.
Він й сам на принцесі в свій час одружився
Й женив на принцесах своїх трьох синів.
То ж Київ став центром тодішнього світу:
Культура, наука, політика тут!
А люди всі мали хорошу освіту,
І діти навчаються, мудрі ростуть.

Бо князь був людиною мудрою дуже.
Він мир поважав, а війну не любив.
І доля народу йому небайдужа,
Життя для держави й народу прожив.

Надія Красоткіна

Запитання

- *Що нового ти дізнався про Ярослава Мудрого?*

Володимир Мономах

Аж стає нарешті князем
Володимир Мономах,
Простий, сміливий, ласкавий
І бувалий у боях.

Змалку ще до праці звик він,
До походів, до негод,
Знав він голод, знав він лихо,
Знав державу і народ.

Турбувався за убогих,
Заступався за селян
І карав того, хто навіть
Тільки пройде через лан.

Закликав усіх до себе,
Хто стрівався на шляху:
«Гості ширять добру славу,
Але ширять і лиху».

Рано вдосвіта устав він,
Все оглянув, обійшов,
Допоміг в саду копати,
Трошки дрова поколов.

Суд відправив – не поснідав, –
На нараду зве старшин.
Йде до його і боярин,
І убогий селянин.

А коли в краю все тихо
І лихе ніщо не жде,
Мономах за лук, за стріли
І у ліс на лови йде.

І не раз його на ловах
Лютий тур на роги брав,
Лось могучий бив ногами
І ведмідь у лапах м'яв.

Князь стократ себе калічив
І стократ з коня злетів.
Рись була на спині в його,
І кабан над ним хропів.

І вояк він був хоробрий:
Сам він військо вів на бій,
Завжди спав з мечем при боці
І в одежі бойовій.

Олександр Олесь

Запитання

- *Яким був Володимир Мономах?*

УРОК 3. КИЇВ – СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ. КИЇВ – ДУХОВНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Київ

Київ посідає особливе місце в житті кожного українця. Величне місто сприймається не тільки як столиця України, а й як символ безперервності історичних традицій, осередок національної духовної культури. Київ став столицею Русі-України ще в княжу добу. Монастирі – Михайлівський Золотоверхий, Києво-Печерський, Видубицький – були центрами розвитку книжності й малярства, а при Софійському соборі діяли школа й бібліотека. Тому Київ і називають духовним центром Русі-України.

Адміністративно-політичний центр України

Київ – столиця незалежної держави України, центр її політичного життя. Це визначає деякі особливості здійснення самоврядування і виконавчої влади.

Тут на одному рівні управління функціонують і органи місцевого самоврядування, і місцеві державні адміністрації, які згідно з Конституцією України виконують функції органів виконавчої влади, зокрема, забезпечують виконання Києвом столичних функцій.

У січні 1999 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про столицю України – місто-герой Київ», який юридично закріпив спеціальний статус Києва та визначив особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування.

***

Київ розташований у центрі Східної Європи, на обох берегах річки Дніпро, нижче впадання лівої його притоки – Десни. Місто має вигідне економіко-географічне розташування.

Через Київ проходять найважливіші залізничні, автомобільні магістралі та повітряні траси країни, що надзвичайно важливо для розвитку й інтенсифікації зовнішньоекономічних і культурних зв'язків столиці.

По території міста протікає 9 річок – Дніпро, Сирець, Глибочиця, Скоморох, Дарниця, Либідь, Віта, Совка, Нивка.

Найбільші озера – Вирлиця, Радунка, Тельбін.

Будинок із химерами

Будинок із химерами – цегляна споруда з оздобленням на міфологічні та мисливські сюжети, є головною архітектурною спорудою раннього декоративного стилю модерн.

«Будинок, звичайно, дивний, але, повірте, не знайдеться в Києві людини, яка б не зупинила на ньому погляд», – так казав сам архітектор – Владислав Городецький – на першій презентації свого створіння.

Будинок із химерами вражає уяву кількох поколінь уже понад 100 років (побудований 1901–1903 рр.). Рівних йому не було і в ті часи. Він є обличчям столиці на рівні з Маріїнським палацом. Можна сказати, що це унікальна споруда, яка не має аналогів у світі. Стилю архітектора Городецького не дано точної назви, хоча це найближче до еkleктики, готики та модерну.

Майдан Незалежності

Майдан Незалежності має багату й насичену різноманітними подіями історію. До X століття теперішній Майдан звався Перевісищем та був болотистою місцевістю. Із часів заснування Києва як міста характер використання території сучасного майдану Незалежності постійно змінювався.

За часів правління Ярослава Мудрого ця територія входила до комплексу захисних споруд, які оберігали Київ.

Наприкінці XVIII – початку XIX століть майдан Незалежності був пустирем. Поступово тут почали з'являтися перші дерев'яні, а потім уже і кам'яні споруди. Перша велика цегляна споруда на майдані Незалежності – це будинок Дворянського зібрання (зараз Будинок профспілок). У 1843 році на площі встановили перший фонтан.

У 1871 році на цьому місці, а тоді ця територія мала назву Хрещатицької площі, вже функціонував ринок, а під час свят відбувалися народні гуляння, циркові вистави.

У 1912 році поблизу площі було побудовано хмарочос Гінзбурга, він став першим хмарочосом України.

Рік 1944 став знаковим в історії майдану Незалежності України. Саме в цей час було оголошено конкурс на кращий проект відновлення Хрещатика і, відповідно, площі. Сучасний вигляд площі сформували будинки, більшість яких зведено в період з 1950 по 1970 роки. Надалі ця територія стала називатися площею Жовтневої революції. У цей час в центрі було споруджено фонтан Дружби народів, кількість струменів якого сягала тисячі. Він слугував недовго і під час реконструкції 2001 року вже не функціонував.

Майдан Незалежності кілька разів змінював свою назву.

Після того, як Україна набула статусу суверенної країни, площа отримала нову назву – майдан Незалежності.

Загальний вигляд площі щороку змінювався

У 2001 році площа знову зазнала реконструкції. Тут споруджено пам'ятник архангелові Михаїлу, який є охоронцем міста.

Установлено монумент Незалежності: статуя у вигляді жінки в білому вбранні, яка стоїть на земній кулі і тримає в руках калинову гілку. Висота монумента – 61 метр. Цей образ, за задумом організаторів, символізує незалежну Україну.

23 серпня 2001 року відбулося урочисте відкриття майдану Незалежності. У вихідні та святкові дні Хрещатик і майдан Незалежності стають пішохідною зоною.

Тут відбулися найважливіші політичні події – Помаранчева революція та революція Гідності.

1 травня 2017 року в центрі Києва на майдані Незалежності було відкрито відреставрований і реконструйований після пошкодження під час революції Гідності фонтан. Фонтан світло-музичний. Тут грає в основному класична музика та композиції, які обрали кияни підчас голосування, що тривало в квітні.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ **Запиши назву центральної площі Києва.**

данМай заноНестілеж

Майдан Незалежності

- ❖ **Допиши речення.**

Київ – це _____

столиця України.

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Зацвіли каштани

Зацвіли каштани у моєму місті,
золотистим цвітом зарясніли в листі.
Цвіт такий хороший, аж вбирає очі,
зацвіли каштани вчора опівночі.
А під ними ходять вулицею люди.
Зацвіли каштани тут і там, усюди.
Холодку багато, пахощів багато.
У моєму місті гарно, як на свято.

Марія Познанська

Запитання

- *Про яке місто розповідає автор? Чому ти так думаєш?*

Київ

Наш Київ розіслався
На горах над Дніпром,
Садами завітчався,
Мов дівчина вінком.

Його побудували
Брати, батьки, діди.
І славно захищали
Від лютої біди...

Максим Рильський

Запитання

- *Хто був засновником Києва?*

Початки Києва

Легенда

Над Дніпром широким, вільним,
Де луги й степи цвіли,
Наші прадіди поляни
Оселились і жили.

Хлібороб робив у полі,
Пас пастух корів, овець,
З луком, з стрілами гнучкими
По лісах ходив ловець.

Пишно квітла Україна,
Повна всякого добра.
Як в раю, жили поляни
Понад хвилями Дніпра.

Все своє вони любили,
Шанували і чуже,
Хай, мовляв, Перун і Велес
Всіх від лиха стереже.

А коли сусід лінивий
Заздрив силі багача,
Вміли наші показати
Обосічного меча.

І віки нога ворожа
Не ступала на наш лан.
Всі сусіди шанували
І боялися полян.

Де стоїть тепер наш Київ,
Там була сама гора,
Жив там першим Кий з Хоривом,
Щек та Либідь – їх сестра.

Над самим Дніпром на горах,
Огороджений з боків
Ровом, мурами, валами,
Київ виріс і розцвів.

На сторожі коло його,
Наче батько, став Дніпро,
Наче батько сину, ніс він
З півдня й півночі добро.

І здавалось, Україна
Буде квітнути віки,
І здавалось, всі народи
Їй сплітатимуть вінки.

Олександр Олесь

Запитання

- *Що розповідається у вірші про Київ?*

Мій край

Київ – серце України
І найстарше місто в світі,
Хоч пройшов усякі зміни,
Гарний весь – взимі і вліті.
Там церкви золотобанні,
А в них дзвони міднокуті,

Як задзвонять на світанні,
В Україні всім їх чути.
Коло Києва чи Львова,
Куди піду – гарно всюди,
Куди ступлю – рідна мова,
Де погляну – рідні люди.
Працьовиті підгірянці,
Як вогонь, палкі гуцули,
І сміливі кубанці,
Що ще січень не забули.
І розважні подоляни,
І полтавці – солов'ї,
Бойки, лемки, волиняни –
Все ото брати мої.

Роман Купчинський

Запитання

- *Кого автор вважає своїми братами?*

УРОК 4. УКРАЇНСЬКА МОВА. РОЛЬ КНИГИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ. ДОНЬКА ЯРОСЛАВА МУДРОГО АННА ЯРОСЛАВНА, ЇЇ ОСВІЧЕНІСТЬ. РЕЙМСЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ. ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Це цікаво

➤ В Івано-Франківську видають книжки для малечі, якій ще не виповнилося навіть року. Їх можна... жувати, прати та навіть прасувати. Шиють такі книжечки з натуральних тканин, використовують нехімічні фарби.

Якщо дитинча засне над книжечкою – не біда, адже вона м'якенька і приємна на дотик.

Ідея створити таку розвивальну «літературу» для немовлят належить художниці-дизайнеру Олені Рубановській. Вона побачила схожі книжечки на виставці за кордоном, де

вони користуються шаленою популярністю. А втілили цю ідею у видавництві «Кашалот».

В асортименті видавництва – п'ять м'яких книжок: «Ранок у бабусі», «Різдво у Вифлеємі», «Він завжди зі мною», «Їде поїзд» та «Велика мандрівка». Кожна має 8 аркушів, формат сторінок – 25 на 25 сантиметрів. У книжечках – яскраві малюнки та коротенький текст. Застібаються вони на липучку – це сприяє розвиткові моторики у дитини.

Остання книжка цікава ще й тим, що до неї на мотузочці кріпиться м'якенький автомобіль, який «переїжджає» зі сторінки на сторінку. Це допомагає малечі розвивати увагу та тренувати пам'ять.

➤ Найкоротша назва книги. У 1968 році київське видавництво «Веселка» випустило окремою книжкою українську народну казку «Ох».

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

❖ **Добери «ключик» та запиши, який матеріал використовували для виготовлення книжок:** стяли ат руко реваде, рушкі ринтва, букбам, руспіпа, вкшо.

Листя та кору дерева, шкіру тварин, бамбук, папірус, шовк.

❖ **Відгадай загадки. Запиши відгадки.**

Кожен, скільки хоче, бере, а іншим все залишається.

Книга

Має листя, але не дерево, дає плоди, але не цвіте. _____

Книга

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Єдина книга

Заблищало небо зірочками,
Заглядає місяць у вікно.

Я у товаристві з книжечками,
З ними подружився вже давно.
Ось узяв я Біблію в долоні,
Це єдина книга від Отця.
Прозрівають оченята сонні,
Умиваюся росинками з вінця.
Боже слово стелиться барвінком,
Розцвітає й серденько моє.
І співає весело та дзвінко,
Шле благословення Бог своє.

Наталя Любиченко

Запитання

- *Про яку книгу розповідається у вірші?*

Загадки про книгу

Дерево – не дерево, а листки має,
Той буде мудрим, хто їх добре знає.

Дивишся – чистенька,
Погладиш – гладенька,
А читати станеш – спотикаєшся.

Хто говорить мовчки.
Сама я нічого не знаю, та всіх розуму навчаю.

Дуже я потрібна всім –
І дорослим, і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу.

Прислів'я

- Книжку купити – свято собі зробити.
- Книжку прочитав – і розумним став.
- Людина без книги, як риба без води.
- Мудрим ніхто не родився, а з книжок навчився.

Я – українка

Я – українка!
Горджуся й радію,
Що рідною мовою
Я володію,
Шевченковим словом
Умію писати,
Слова мелодійні
І вірші складати.
Я – українка!
Живу в Україні,
На вільній, єдиній
Моїй Батьківщині,

Де все мені в радість:
Ліси і садки.
Озера й річки,
І глибокі ставки,
Лани неосяжні,
І гори, й долини,
Цвіт білосніжний
У лузі калини.
В душі моїй солодко
Грає сопілка,
Бо я з України,
Бо я – українка!

Олеся Василенко

Запитання

- *Чим гордиться автор вірша?*

УРОК 5. УКРАЇНЬСЬКА МОВА. З ІСТОРІЇ УКРАЇНЬСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ (СТЕПАН ДРОПАН, ІВАН ФЕДОРОВ). БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Книгодрукування в Україні

Основою освіти була книга. Книгу в Україні завжди шанували. Подарувати книгу храмові вважалося справою честі.

За умов чужоземного поневолення, коли український народ був позбавлений власної державності, одним із найважливіших факторів розбудови національної свідомості стала **рукописна** книга. Центром освіти і книгописання в XIV-XVII ст. були монастирі, зокрема Києво-Печерський, Унівський, Зимненський. Переписувачі книжок були в пошані.

Книги XIV ст. писали на пергаменті, а з XV ст. на зміну пергаменту прийшов папір. Це полегшало і характер оздоблення, і позитивно вплинуло на поширення самих книжок. До видатних пам'яток цього періоду належать: «Служебник», Холмське Євангеліє, а також створене в 1556-1561 рр. у Пересопницькому монастирі на Волині Пересопницьке Євангеліє.

***

Про історію книгодрукування на українських землях можна дізнатися насамперед із наукової праці Івана Огієнка (митрополита Іларіона):

Огієнко І. Історія українського друкарства / упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 536 с.

Ця книга понад шість десятиліть була заборонена.

«Які ж принципи положення цього дослідження викликали заперечення в нашій офіційній науці? Передусім, йдеться про обрану й науково обґрунтовану І. Огієнком концепцію виникнення і розвитку українського друкованого слова як складової української культури. Особливість її в тому, що автор із самого початку поставив під сумнів домінуючі до цього у вітчизняній науці твердження щодо підпорядкованості українського друкарства російському, а також діюче донедавна датування початків і подальших етапів розвитку книгодрукування для українців», – пише професор Микола Тимошик.

Упродовж останніх 75 років українські науковці змушені були повторювати в різних варіантах єдиний постулат і щодо виникнення українського друкованого слова:

після заснування друкарні в Росії в 1564 році (рік виходу «Апостола» в Москві) перший російський друкар Іван Федоров через десять років, прибувши через Білорусь в Україну, до Львова, засновує там друкарню і 1574 року видає «Апостола». Ця дата донедавна і вважалася початком занування українського друкарства.

Насправді, «розпочавшись у Німеччині, друкарство надзвичайно швидко ширилося на всі сторони, але рух поширення його на периферії все зменшувався в міру віддалення від Німеччини. Перша друкована книжка Європи з'явилася в Майнці, в друкарні Гутенберга, 1450 р. Дальше поширення друкарства по Європі видно з цієї таблички початків друкарства:

Італія	– 1464 р.	Іспанія	– 1474 р.
Венеція (не слов)	– 1469 р.	Флоренція	– 1477 р.
Мілан	– 1469 р.	Лондон	– 1480 р.
Нюрнберг	– 1470 р.	Данія	– 1482 р.
Париж	– 1470 р.	Португалія	– 1484 р.
Сицилія	– 1472 р.	Відень	– 1492 р.
Голландія	– 1473 р.	Америка північна	– 1638 р.

Звичайно, із слов'янських народів найскоріше прийшло друкарство до тих, що найближче стикалися з німцями. Це були чехи, і вони перші розпочали слов'янське друкарство, ще року 1478. І чим далі на схід, тим пізніше пробивалося друкарство; головним чином серед слов'ян ширилося друкарство вже з початком XVI віку. Ось ця табличка покаже нам поширення друкарства серед слов'янського світу:

чехи	1478 р.	білоруси	1517 р.
українці	1491 р.	серби	1553 р.
чорногорці	1493 р.	росіяни	1564 р.
поляки	кін. XV в.	болгари	1641 р.

Як бачимо, після чехів українці займають друге місце серед цілого слов'янського світу по запровадженню в себе друкарства».

(Іван Огієнко «Історія українського друкарства», С. 30-31).

Іван Огієнко доводить: друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, а із Заходу. Крім того, це було задовго до виходу в

Москві 1564 року першої датованої друкованої книги – «Апостола» Івана Федорова. Ніяк не применшуючи ролі й значення І. Федорова в розвитку цієї справи, він вважає його не засновником книгодрукування в Україні, а «фундатором постійного друкарства на українських землях».

Іванові Огієнку, на жаль, на той час не було відомо, що у Львові перша друкарня існувала вже в середині XV ст. Збереглися документи, що в 1460 р. львівський громадянин Степан Дропан для матеріальної підтримки подарував монастирю святого Онуфрія власну друкарню.

У Центральному державному історичному архіві України у Львові містяться два документи, які однозначно вказують на існування друкарні ще до 1460 року.

Дослідник О. Мацюк на підставі цих документів стверджує, що 1460 рік є роком існування друкарні у Львові, а Степан Дропан – «зачинатель українського друкарства».

Ученому вдалося відшукати інвентар книг Словітського монастиря, куди ввійшли й книги почаївського, київського та львівського друку першої половини XV ст., тобто дофедорівські.

Відомий дослідник у царині історії української книги Яким Запаско пише: «Звичайно, така рання поява друкарства в Україні, зокрема у Львові, децю несподівана, адже друкарня Степана Дропана буде другою в Європі після ґутенберґівської» (Стасів о.Климентій Василь «Місія високого слова. Василіянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє», – Жовква (Львів. обл.) : Місіонер, 2015. – 464 с.; С. 34).

Отці василіяни провадили друкарство 112 років до прибуття до Львова Івана Федорова у 1572 році.

Отже, нині маємо свого оберєга національної книги – Степана Дропана, який відкрив у столиці Галичини першу українську друкарню.

У першій половині XVII ст. вже працювала ціла низка друкарень, кожна з яких зробила свій внесок у розповсюдження книжкової справи та літератури загалом.

У Кременці (сучасна Тернопільщина) діяла друкарня, що видала в 1638 р. «Граматику».

У 1639 – 1667 рр. у Львові, крім братської, існувала друкарня Михайла Сльози, яка видала 42 книги.

Із 1615 р. розгорнула свою діяльність друкарня Києво-Печерської лаври, заснована архімандритом Єлисеєм Плетенецьким. За кілька років вона стала найпотужнішою в Україні.

Навіть тоді, коли друкування книг остаточно, здавалося б, мусило витіснити переписування, книги переписували і у такому вигляді ходили по руках. Остаточно друкування книг витіснило переписування в Україні лише у другій половні XIX ст.

Про Івана Федорова

Іван Федоров (Федорович) закінчив Краківський університет (походив із Білорусії, з села Пітковичі). В архівах Краківського університету було знайдено в 1969 році документ, у якому йшлося, що ступеня бакалавра в Кракові був удостоєний Іван Федорович Москвитин.

Друкар Іван Федорович, людина всебічно обдарована, був інженером-винахідником, удосконалював шрифти, друкарський верстат тощо. Він добре знав традиції давньоруської книги, оскільки після приїзду в Україну швидко зумів на основі багатой української народної орнаментики та кращих взірців тогочасного західноєвропейського книжкового мистецтва витворити свій стиль книжкової графіки, який був взірцем для наступних поколінь майстрів. Того самого 1574 року Іван Федорович у Львові, на замовлення українських міщан, видав один із найвидатніших своїх творів – «**Буквар**», що був першою спробою створення навчального посібника з граматики старослов'янської мови в історії української науки.

Це цікаво!

14 лютого – це не лише День закоханих, а й Міжнародний день книгодарування!

Пропонуємо долучити учнів до таких заходів:

1. Залишити свою цікаву книгу в класній бібліотеці, щоб її прочитали інші.

2. Віддати книгу тим, хто цього потребує (у дитячі будинки, сільські бібліотеки, в лікарні, де після поранення проходять реабілітацію воїни АТО...).

3. Подарувати книжку рідним або друзям.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ **Відгадай загадку і намалюй відгадку.**

Хто мовчить, а всіх людей навчить?

Книга

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Сумувала книжечка

У бібліотеці, угорі, високо,
Книжечка стояла сумно й самотньо.
Прибігали дітки чемні невеличкі,
Не могли дістатись верхньої полицки.
Книжечка просила тихо і печально:
– Прочитайте, дітки, я така повчальна,
І така цікава, для усіх згоджуся...
Раптом опинилась у руках Катрусі.
Втішилася книжка і мале дівчатко,
Що в бібліотеку завітала з татком.

Леся Вознюк

Запитання

- *Чому сумувала книжечка?*
- *Хто втішив книгу?*

**УРОК 6. ТРАДИЦІЇ І СВЯТКУВАННЯ В УКРАЇНІ.
ОСІННІ СВЯТА. 14 ЖОВТНЯ – ПОКРОВА
ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ. ДЕРЖАВНІ СВЯТА.
14 ЖОВТНЯ – ДЕНЬ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ**

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Свято Покрови – давнє українське свято

В Україні це велике народне свято, але з особливою повагою до нього ставилися запорізькі козаки. На честь Покрови будували церкви, перед походами молилися святій покровительці й захисниці, щоб вона допомагала їм у боях із ворогами. Вирушаючи човнами в море, козаки брали із собою ікону Матері Божої (а Покрова і є її прообразом), щоб вона оберігала їх у нелегкій дорозі.

За переказами та легендами, саме на Покрову запорізькі козаки вирушали на зимівлю по своїх хуторах та зимівниках. На Січі залишалася тільки стала залога із січовиків, які нічого, крім власної зброї, не мали, та інших козаків, що з різних причин залишалися в своїх куренях. А оскільки в ті часи основним календарем були церковні празники (свята) – то і маємо козацьке свято на Покрову.

Загальновідомою ознакою Покрови є те, що вона покриває землю або листям, або снігом. Зі святом Покрови пов'язано чимало народних повір'їв, прикмет, приказок, прислів'їв. Вважається, що яка погода на Покрову, такою буде і зима. Цього дня уважно спостерігають за вітром – якщо він дме з півдня, то зима буде теплою, із півночі – холодною, із заходу – сніжною. Коли впродовж дня вітер змінює напрямок, то й зима буде нестійкою. Якщо на Покрову листя з вишень не опало, зима буде теплою, а якщо сніг не випав, то його не буде і в листопаді. У Карпатській Україні до Покрови остаточно поверталися всі пастуші отари з полонин і завершували останню мандрівку чумаки. Тому й казали: «Прийшла Покрова – сиди, чумаче, вдома». Інші прислів'я до Покрови: «Хто лежав

до Покрови, той продасть усі корови», «Прийшов Покров – не нагрієш хату без дров», «Покрова накриває траву листям, землю снігом, воду – льодом, а дівчат – шлюбним вінцем».

Традиційно вважається, що на Покрову в 1942 році було утворено Українську повстанську армію, тому 14 жовтня святкують як день УПА.

14 жовтня – День захисника України

Свято встановлено 14 жовтня 2014 р. указом Президента України Петра Порошенка з метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг українського народу.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ У клітинки впиши літери відповідно до позначок і дізнайся, хто був заступницею і покровителькою православного воїнства.

	1	2	3	4	5
	е	в	б	р	т
	о	ц	п	я	а
	г	д	с	и	

3	4	1	3	2	4	5	5			
										
3		1	1	1	4	1	2	4	2	4
										

Пресвята Богородиця

- ❖ Закресли в кожному рядку букви л і м, що повторюються.
Прочитай слова, і ти дізнаєшся повну назву свята Покрови.

лллллмлмммоммлклммлрммллмлломмльммлмлаллммл_____

мммпмммрмлмлмлсммлвлммляммллтмммомлліммл_____

ллбмлллолллглллолллрмлллолллдлллмлцлмллімлл_____

Покрова Пресвятої Богородиці

- ❖ Розшифруй і прочитай народне повір'я. Запиши.

.амиз і едуб юокат ,уворкоП ан адогоп акЯ

Яка погода на Покрову, такою буде і зима.

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Покрова

Встала в небі зоря вечорова
та й за руки веде зірченят...

Будь здорова,
козацька Покрово! —
найдивніше з осінніх свят.

Володимир Коломієць

Запитання

- Чому Покрову називають козацькою?

Мати Божа – заступниця України

Легенда

У Почаївській лаврі на Тернопільщині є чудотворний образ Божої Матері. На той монастир у 1607 році напали турки й татари. Ігумен монастиря Йов Залізо широко молився, і Мати Божа заступилася за монастир – татари його не здобули.

Найбільше шанували та шанують Божу Матір наші вояки. Ще з давніх-давен українські вояки вважали її своєю

Заступницею. На Запорізькій Січі була церква Святої Покрови, де зберігався старий козацький образ Святої Покрови. На тому образі Мати Божа зі Святим Покровом у руках намальована над хмарами. Ліворуч від неї стоїть Архістратиг Михаїл зі щитом і мечем у руках. Праворуч – Микола Чудотворець з Євангелією. Унизу – сивовусі козаки, що побожно поскладали руки і моляться до Божої Матері, щоб заступилася за Україну, допомогла їм оборонити віру християнську.

Пресвята Богородиця завжди оберігає наш народ.

Запитання

- *За що шанують Пресвяту Богородицю вояки?*
- *Що зображено на козацькому образі?*
- *Де зберігається чудотворна ікона Божої Матері?*

УРОК 7. СІМ ЧУДЕС УКРАЇНИ. ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ. ЗАПОВІДНИК «КАМ'ЯНЕЦЬ» (КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ)

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця»

Хотинська фортеця розташована на мальовничому березі Дністра в містечку Хотин у Чернівецькій області.

Не випадково скелястий мис над Дністром наші предки називали «Хотінь». Назва міста походить від дієслова «хотіти», оскільки мис був бажаним і надійним місцем для давніх поселенців. Завдяки міцній твердині та вигідному розташуванню Хотин став центром розвитку ремесел і торгівлі, які, своєю чергою, сприяли розквіту його культури та економіки. Місто було важливим пунктом у європейсько-азійській торгівлі.

Розташований на основних транспортних магістралях, Хотин завжди привертав увагу завойовників. З метою захисту від них було споруджено фортецю, яка пережила століття і бачила під своїми мурами полчища воїнів Османської імперії, повстанців Мухи, народних месників Дитинки, вояків Дмитра Вишневецького (Байди), Петра Дорошенка.

Під час Визвольної війни українського народу проти польської шляхти у Хотин двічі вступали війська Богдана Хмельницького.

Відома Хотинська фортеця і подіями Хотинської війни, яка проходила під стінами фортеці у вересні – на початку жовтня 1621 р. Ця війна прославила запорізьких козаків та їхнього гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного і стала переломним моментом в історії Османської імперії. Перемога під Хотином врятувала Західну Європу від вторгнення яничар, вона стала важливою історичною подією; знайшла відображення у світовій літературі.

Упродовж XVII ст. Хотин переходив із рук в руки, ним володіли і польські королі, і турецькі феодали, неодноразово місто визволяли запорізькі козаки. Під час Визвольної війни у Хотині перебували війська Богдана Хмельницького (1650–1653 рр.). Тільки на початку XVIII ст. туркам вдалося остаточно закріпитися в Хотині і в фортеці. Після реконструкції 1712 – 1718 рр. (за участю французьких інженерів) вона стала наймогутнішим вузлом османської оборони на сході Європи. І хоча в XVIII–XIX ст. фортеця поступово втрачає своє оборонне значення, під її мурами продовжували кипіти битви.

У 2007 році фортеця ввійшла до числа переможців конкурсу «Сім чудес України: історичні міста та містечка».

Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»

Місто-музей Кам'янець-Подільський приваблює туристів своєю давниною і середньовічною красою.

Кам'янець-Подільський – загадкова «квітка на камені», місто-легенда, початок заснування якого загубився в тисячоліттях історії унікального острова в каньйоні річки Смотрич, природне та архітектурне диво Хмельниччини та України, казкове місто, місто-фортеця.

Перші згадки про нього датовані XI століттям. Найбільша цінність міста – практично повністю збережений історичний центр, не розбавлений архітектурою XX століття. Стара фортеця налічує одинадцять башт, розташованих у формі неправильного чотирикутника і сполучених за периметром кріпосними стінами.

Папська башта, зведена у XV-XVI ст., названа так, тому що Папа Римський звільнив кам'янецьку шляхту від обов'язкового паломництва до Риму, а всі зекономлені нею кошти віддав на користь замку, розуміючи його значення в обороні християнського світу на кордоні з Османською імперією.

Нова фортеця – більш пізня частина фортеці – була збудована в XVII столітті. Це бастионна система з додатковими оборонними спорудами, яка прикривала Стару фортецю з боку поля. Укріплення складається із високих земляних валів, зміцнених двома напівбастионами заввишки 16 метрів і оточених глибоким ровом. Рів і вали були облицьовані каменем. Ця фортеця стала невразливою для ворожої артилерії: металеві снаряди просто грузили в землі.

Особливістю фортеці є унікальне поєднання ландшафту зі створеною людиною неприступною фортифікаційною системою, що не має аналогів у Європі. Незважаючи на численні спроби ворожих армій взяти фортецю штурмом, за весь час це вдалося лише одного разу – в 1672 році турецькій армії.

Вражає відвідувачів фортеці величезний колодязь, висічений у скельній породі завглибшки близько 40 метрів. Щоб привести його у дію, в'язні фортеці мусили крутити колесо (як це робить білка у колесі).

Кам'янець-Подільський посідає третє місце після Києва та Львова за кількістю пам'яток старовини і культури.

Кармелюк

Устим Якимович Кармелюк – український національний герой, очільник повстанського руху на Поділлі у 1813–1835 рр. проти національного і соціального гніту.

Він став героєм численних народних пісень і переказів, а також творів художньої літератури. Зберігся його портрет роботи художника В. Тропініна (1820).

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ Пройди лабіринтом і дізнайся назву церкви, що є на території замкового подвір'я. Починай рухатися з нижньої лівої (виділеної) клітинки. Три клітинки праворуч, одна вгору, дві ліворуч, одна вниз, шість праворуч, дві ліворуч, одна вгору, чотири праворуч.

ван	ни	Рос	Оле	зо	нти	ці	сми	кас	на
<i>Свя</i>	<i>і</i>	від	тих	ти	стя	ня	Ко	фи	про

Святих Олени і Костянтина

- ❖ Добери «ключик» та запиши, як поетично назвала *Кам'янець-Подільський* відома українська письменниця Леся Українка.

ваКенВотІблТшіКкеАпоНпиАлоКлоАгиМроЕпаНкиІкя

Квітка на камені

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Ось небо блакитне і сонце в zenіті!

Ось небо блакитне і сонце в zenіті!
Моя Україна – найкраща у світі.
Моя Україна – це ліс і озерця,
Безмежні степи і чарівні джерельця.
Красиві пейзажі і гори високі,
Маленькі струмочки і ріки глибокі.
Міста старовинні і замки прекрасні,
Великі будови і дуже сучасні.
Сади чарівні, мальовничі села,
Моя Україна – це пісня весела.
Це щира, багата, як світ, її мова,
Крилата, така мелодійна, чудова!
Її береги – верба і калина,
Найкраща у світі – моя Україна.
Бо нам найрідніша Вітчизна і мати,
То як же нам, дітям, її не кохати.
Моя Україна – козацька слава,
Така волелюбна і мирна держава.
Вона дорога нам, і рідна, і мила,
Бо світ перед нами, як мати, відкрила.
Вітчизна свята, дорога Україна,
Для кожного з нас ти у світі єдина.

Надія Красоткіна

Запитання

- *Чому Україна є найкращою у світі?*
- *Моя Україна – це...?*

Незалежна і Єдина

Що то, діти, за країна –
Неба синього блакить,
На ланах у серпні жито
Стиглим золотом блищить?

У якій, скажіть, країні
Клімат лагідний, м'який?
Бог відводить буревії,
Негаразди всіх стихій?

Люди мудрі, працьовиті
У країні тій живуть.
На чуже не зазіхають
І свого не віддадуть.
У якій іще країні
Так земля родить охоча?
Наче пісня солов'їна –
Мова ніжна і співоча?
Гори є і полонини,
Є моря, річки, ліси...
Загалом, то є країна
Невимовної краси!

Гордо, голосно, дитино,
Ти назви ім'я країни,
У якій, хвалити Бога,
Народився і живеш.
Їй дочкою є чи сином.
**І, коли ти підростеш,
Будеш їй творити славу,
Розбудовувать державу.**
Отже, зветься ця країна,
Незалежна і єдина –
Наша ненька-Україна!

Наталія Козленко

Запитання

- *Як ти розумієш виділений вислів?*

УРОК 8. МОЯ ЗЕМЛЯ. СІМ ПРИРОДНИХ ЧУДЕС УКРАЇНИ. ГРАНІТНО-СТЕПОВЕ ПОБУЖЖЯ. МАРМУРОВА ПЕЧЕРА (АР КРИМ). НЕОБХІДНІСТЬ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Гранітно-степове Побужжя

Стаття дослідниці С. Грібової «Сторінками Червоної книги. Риби» присвячена рідкісним та зникаючим видам риб Південного Бугу в ділянці ландшафтного парку Гранітно-степове Побужжя – вирезубу, марені (вусачу дніпровському) та шемаї.

За всіх часів рибалство на теренах України, зокрема її півдня, було дуже поширене. Південний Буг раніше вважався однією з найнасиченіших рибою річок краю. Риби було стільки, що в березні, коли з річки сходила крига, кинутий у воду спис насаджувався на неї (на рибу) і стояв якийсь час не тонучи, ніби встромлений у землю. Про це свідчать і археологічні

знахідки. Взагалі рибальство було найважливішою галуззю всіх промислів низових козаків і забезпечувало їм найуживаніший продукт харчування й торгівлі, а річка Буг вважалася одним із найкращих у Запорозжжі місць для рибної ловлі. В історичних джерелах знаходимо повідомлення й про основні породи місцевих промислових риб: у Бузі, Інгулі, лимані козаки ловили стерлядь (чечугу), севрюгу, білугу, осетрів, сомів, лящів, скумбрію, тараню та камбалу.

У теперішньому Бузі картина рибного промислу зовсім інша. Сьогодні його майже немає, за винятком браконьєрського вилову, який сам по собі призводить до нищівного спустошення рибних запасів. Серед інших причин звернемо увагу на різку зміну гідрологічного режиму через уведення потужностей Олександрівської ГЕС та Олександрівського водосховища, які своїми греблями доконечно зруйнували споконвічні шляхи нерестової ходи найцінніших порід риби, зокрема таких як вирезуб та шемая дунайська..

У порогуватій частині річки ця риба тепер трапляється у край рідко. Назва вирезуб означає той, що живе у вирах або там харчується. Ця риба може мешкати тільки там, де вода збагачена киснем, прозора й швидкоплинна. Популяція вирезуба катастрофічно зменшилась і вже не піддається навіть спробам штучного розведення. Вирезуб має статус I категорії («зникаючі» – види, що перебувають під загрозою зникнення).

Нагадаємо, що Гранітно-степове Побужжя є одним із багатьох унікальних природних об'єктів, яким загрожує знищення. Це останні автентичні природні та історичні ландшафти річкової долини Південного Бугу, з неповторними островами, порогами та скелями. У його складі – урочище Гард, справжнє природне диво і останній історичний осередок запорозького козацтва.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

❖ Розшифруй слово - і ти дізнаєшся, яку місцеву назву мають пороги Південного Бугу.

Я – I   К – II   Б – III   Р – IV   И – V   О – VI
Ш   IV   VI   I   II   V

Пороги Південного Бугу мають місцеву назву –

Брояки

❖ Розкодуй і запиши прислів'я.

бі.	со	сам	дить	шко
при	ро	ду,	то	й
є	лі	жа	не	Хто

Хто не жаліє природу, той шкодить сам собі.

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Бережімо

От прийшли ми в осінь чудову,
Душу радує, вабить краса.
Бережімо природу і мову,
Світ навколишній, всі чудеса,
Що оточують зразу людину,
Як з'явилася тільки на світ.
Не зривайте останню-єдину
Квітку осені, радості цвіт!
Бережімо природу і мову,
Щоби справжніми бути людьми.
Пісню мами, її колискову,
Що уперше почули дітьми.
Все робить, щоб річки не міліли,
І ліси хай піснями звучать.

І щоб мовою рідною вміли
Україну свою оспівать!
Надія Красоткіна

Запитання

- *Що нам потрібно берегти?*
- *Що необхідно робити, щоб стати справжніми людьми?*

Давайте разом прикрашати Землю

Давайте разом Землю прикрашати,
Садить сади, садити квіти всюди.
Давайте разом поважати Землю
І ставитися з ніжністю до неї!
Ми забуваємо, що в нас вона одна –
Прекрасна: хоч влітку, хоч взимку...
Вона у нас одна, одна така!

Олена Смирнова

Запитання

- *Як ми разом можемо прикрашати і поважати Землю?*
- *Що корисне ти можеш зробити для природи?*

**УРОК 9. МАЛА БАТЬКІВЩИНА.
МІНІ-ПРОЕКТ «МОЯ ВУЛИЦЯ»**

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Мала батьківщина

Мала батьківщина – це рідне місто чи село (селище), район, двір, тобто місця, з якими ми пов'язані емоційно. Це школа і сусіди, це улюблені куточки – парки, алеї, гаї, де людина відчуває себе комфортно, де мріє про майбутнє, де формується як особистість.

Те, чи виникне в людини відчуття дому, прихильності до нього, залежить від сім'ї і батьків. Крім того, особиста

відповідальність за навколишній світ також виховується в дитинстві. Якщо людині добре, якщо вона привчена дорослими до того, що від її діяльності теж багато залежить, вона дбатиме про те, щоб зберегти і облаштувати цей невеликий куточок землі. Для неї мала батьківщина – це не просто місце, де вона народилася і виросла. Воно викликає ностальгічні спогади, щемливе почуття смутку, бажання піклуватися і вдосконалювати. Для неї актуальне прислів'я «Де народився, там і згодився».

Щоб продовжувати історію, творити її, ми маємо знати про минуле нашого краю. Як сказав Григорій Сковорода: «Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш свій шлях у житті».

Моя вулиця

Вулиця на якій я живу, дуже гарна, не лише тому що вона моя, це справді так. Уздовж усієї вулиці, майже біля кожного двору ростуть вишні. На початку літа, коли починають цвісти дерева, вона огортається вишневим цвітом і здається білою хмаринкою. Хоча моя вулиця маловідома і невелика, для мене вона найдорожча. Це частинка мого життя, моєї історії. На цій вулиці мешкають мої сусіди та найкращі друзі, з якими ми разом росли та пізнавали світ.

Моя вулиця гарна завжди. Восени, коли дерева вбираються у різнокольорові шати, і навесні, коли прокидається природа, все оновлюється, стає чистим та свіжим. Узимку вона схожа на чарівний сніговий витвір, а влітку крона дерев дарують прохолоду.

Як би не склалося моє життя, моя вулиця назавжди залишиться в моїй пам'яті і в моєму серці, адже це частина мого безтурботного дитинства.

(З журналу)

Хрещатик – найкоротша центральна вулиця столиці в Європі

Вулиця Хрещатик починається від Європейської площі, проходить через майдан Незалежності і закінчується на Бессарабській площі. Її довжина всього 1225 метрів. До вулиці Хрещатик дотичні алея Героїв Небесної Сотні (колишня Інститутська), вулиці Архітектора Городецького, Прорізна та Богдана Хмельницького.

Відлік історії Хрещатика як міської вулиці чимало дослідників починає від 1797 року, коли до Києва з міста Дубно перевели контрактний ярмарок. Саме Хрещатик найбільше відвідують приїжджі гості. У суботу та неділю, а також у дні державних свят рух транспорту вулицею перекрито.

Водночас Хрещатик разом із майданом Незалежності став центром акцій протесту. Так, узимку 2000-2001 років на Майдані проходили акції протесту «Україна без Кучми». У 2004 році Хрещатик та майдан Незалежності був центром Помаранчевої революції.

Надзвичайно драматичними стали акції протесту в листопаді 2013 – лютому 2014 років. Згодом ці події було названо революцією Гідності, під час якої Хрещатик був оточений барикадами, майже по всій вулиці встановлено намети, польові кухні. Хрещатик, а також початок вулиці Грушевського, з якої відкривався шлях до урядового кварталу, став одним із місць найзапекліших зіткнень між протестувальниками і силовими структурами.

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

❖ **Читай склади, починаючи із середини прямокутника.**
Рухайся проти руху годинникової стрілки - і ти прочитаєш прислів'я. Запиши і поясни, як ти його розумієш.

.	ще	кра
доб	ди	най
ре,	Всю	-
а	вдо	ма

Всюди добре, а вдома – найкраще.

❖ **Зроби математичні обчислення і дізнайся, скільки вулиць у Києві.**

Від року народження нашої держави відніми: одиниць – найбільше одноцифрове непарне число, десятків – найменше одноцифрове парне число.

1991 – 29 = 1962 вулиці

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Твоя земля

Розтанула зоря досвітня,
росою вкрилися поля.
Ласкава, щедра і привітна
лежить навкруг твоя земля.
Вона тобі не пошкодує
свого добра, свого тепла
і щедро хлібом нагодує,
води хлюпне із джерела;

для тебе цвітом зарясніє,
птахами виповнить ліси,
вбере долини й полонини
у квіти дивної краси.
Твоя це Мати – Батьківщина,
твій дім з малих дитячих літ.
Звідсіля дороги і стежини
тобі лежать в широкий світ.

Лідія Компанієць

Запитання

- *Якою ти уявляєш свою землю?*

Ой селом-селом

Ой селом-селом
Зелено кругом:
У садках село втонуло,
Кожне дерево вдягнуло
Зелений шолом.
Ой селом-селом
Гомінко кругом:
Кожна пташечка співає,
Над квітками бджілка грає
Золотим крилом.

Вийду на поля:
Ой пахтить земля!
Мов співає рідна скиба
Пісню праці, пісню хліба,
Серце звеселя.
Все кругом росте,
Буйно так цвіте,
Пестить гори і долини,
Гріє простір України
Сонце золоте!

Марійка Підгірянка

Запитання

- *Які картини природи ти уявляєш, читаючи вірш?*

Гарно жити у селі

Гарно жити у селі,
Що зоветься Василі,
Чи в Богданівці, в Петрівці,
В Григорівці, у Юрківці...
Я живу в селі Насташки,
Де ростуть густі ромашки.
А ген там, де річка-змійка, —
Мов букет, село Марійка.

Потім є дві балки
Й хутірець Наталки.
В іменах моя земля
Промовляє звіддала:
— Тут жили сини і дочки —
Всюди гарні їх слідочки.

Наталка Поклад

Запитання

- *Як утворилися назви сіл, наведені у вірші? Поцікався походженням назви твого населеного пункту.*

Рідне місто

Я люблю своє рідне місто
За красу кучерявих садків,
За вируючі ранки росисті
І за тишу ясних вечорів.
За дівочі пісні легкокрилі,
Що порушують спокій нічний.

А ще більше люблю місто миле
За народ гомінкий трудовий.
Я не можу його не любити.
Місту рідному вічно рости,
Хоч і важко на карті світу
Моє місто маленьке знайти.

Микола Уманець

Запитання

- *За що автор любить своє місто?*

Загадка

Стоїть верба серед села,
розпустила гілля
у кожне подвір'я. _____

Вулиця

Вулиця мого дитинства
(уривок)

Ця вулиця рідна, знайома,
мене, як в дитинстві, веде
додому, до рідного дому,
де все пам'ята мене й жде.
Це вийшли мене зустрічати
на вулицю вишні рясні,

й біжать до воріт аж від хати
троянди назустріч мені.
У спеку, у сніг чи у зливу
люблю тебе, вулице, я.
Ти в будь-яку пору красива,
Напевне, тому, що моя.

Віра Коваль

Запитання

- *Чому автор любить свою вулицю?*

Я все люблю

Я все люблю в своїм краю:
Криницю, звідки воду п'ю, –
Та повні гомону ліси,
Та дзвони срібної роси...
Я все люблю в своїм краю:
Найбільше – матінку свою,
Ласкаву, рідную, єдину...
Люблю, як сонце, Батьківщину.

Микола Сингаївський

Запитання

- *Яка головна думка вірша?*

УРОК 10. ТВОЯ РОДИНА (СІМ'Я). РОДОВІД. ПІДСУМОК ІЗ ТЕМИ «УКРАЇНА – НАША ДЕРЖАВА»

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Родина

Родина – група людей, яка складається з батьків, дітей та інших близьких родичів.

Рід – це низка поколінь, які походять від одного предка.

Родовід – це історія поколінь певного роду, перелік, запис, що виявляють й ілюструють походження, послідовність поколінь.

«Без сім'ї немає щастя на землі», – твердить народне українське прислів'я. Напевно, кожен із нас усвідомлює, який глибокий зміст закладено в цьому простому, на перший погляд, вислові. Ми не уявляємо свого життя без рідних людей, які завжди готові зігріти нас теплом і ласкою, любов'ю, бажанням допомогти й розрадити. Материна ніжна турбота, батькова вимогливість і сила, братова підтримка, бабусина доброта... Хіба може бути щасливою людина без усього цього? Яких би життєвих перипетій не зазнавала людина, які б перешкоди не долала, як би не страждала – завжди вона знаходить прихисток і розраду в сім'ї, де її підтримують, розуміють, жаліють.

Українці завжди дуже високо цінували сімейний затишок, сімейні цінності й традиції. Культ батька-матері й щасливої родини, де панує злагода, властивий нашій народній педагогіці споконвіку, бо лише сім'я може захистити людину від життєвих негараздів.

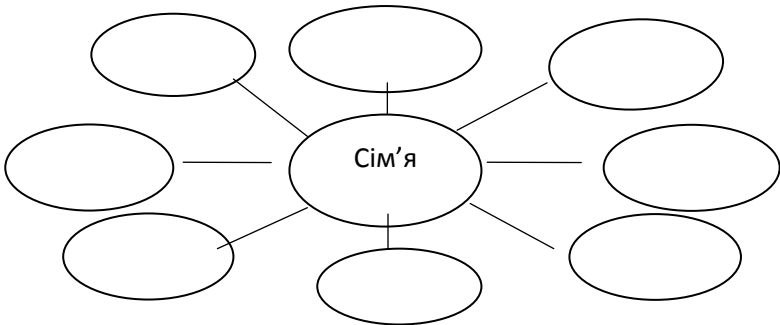
Чим же захищає сім'я, чим вона сильна? Передусім любов'ю. Лише найближчі, найрідніші люди – батько й мати, брати й сестри, дідусь і бабуся – завжди доброзичливі, ласкаві й чуйні незалежно від зробленого тобою доброго чи поганого вчинку. У серці цих людей ніколи не буде зла й зневаги до тебе, бо ти – його частинка.

Родина

- Син, дочка (дитина батьків).
- Брат, сестра (інші діти моїх батьків).
- Дядько, тітка (сестри, брати моїх батьків).
- Двоюридні брати, сестри (діти сестер, братів моїх батьків).
- Племянник, племянниця (діти моїх братів, сестер).
- Внук, онука (діти моїх дітей).
- Правнук, правнучка (діти моїх онуків).
- Дід, баба (батьки моїх батьків).
- Прадід, прабаба (батьки моїх дідусів, бабусь, дідусі, бабусі моїх батьків).

ЗАВДАННЯ І ВІДПОВІДІ

- ❖ Що асоціюється в тебе зі словами «родина», «сім'я»?
Запиши.

Мама, тато, дідусь, бабуся, затишок, любов, добро, спокій.

- ❖ Прочитай і поясни, як ти розумієш прислів'я.
дірійвс-инидоріонжовква,ділпійвс-инивередіонжовкУ

У кожної деревини – свій плід, а в кожній родині – свій рід.

...єялвалсорпїтьібюлдрїївсотх,єамятсащїотикьліТ

Тільки той щастя має, хто свій рід любить і прославляє.

❖ Розгадай кросворд і прочитай ключове слово.

	1.М	А	Т	І	Р					
2.Б	А	Т	Ь	К	О					
			3.Д	І	Д	У	С	Ь		
				4.С	И	Н	О	Ч	О	К
		5.Д	О	Н	Е	Ч	К	А		
			6.Б	А	Б	У	С	Я		

1. Кого не можна ні купити, ні заслужити, ні вибрати.
2. Слово, від якого утворилося слово «Батьківщина».
3. Для тата чи мами татусь, а мені...
4. Для дідуся – онучок, а для тата...
5. У бабусі – внученька, а у мами...
6. Для тата чи мами мамуся, а мені...

Родина

❖ Допиши букви в порожні клітинки.

Батько твого дідуся чи бабусі.

п			д		д
---	--	--	---	--	---

Мати твого дідуся чи бабусі.

п			б			а
---	--	--	---	--	--	---

Батько когось із твоїх батьків.

д		д			ь
---	--	---	--	--	---

Мати когось із твоїх батьків.

б		б			я
---	--	---	--	--	---

Рідний брат когось із твоїх батьків.

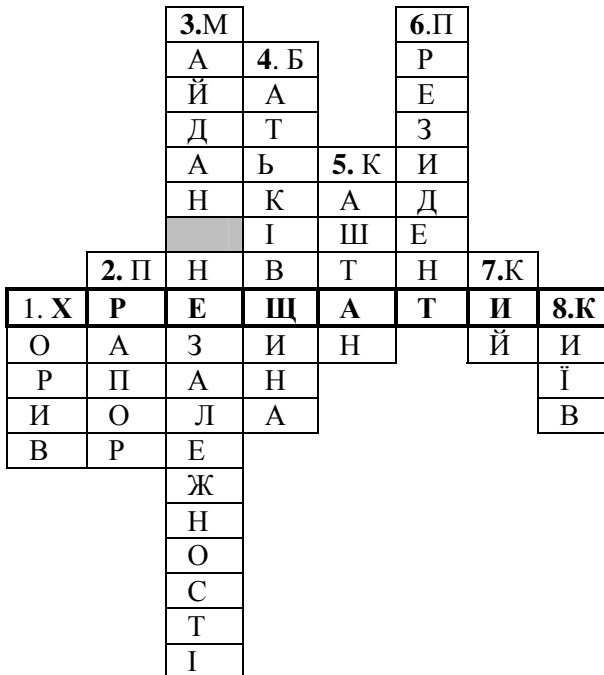
д		д			о
---	--	---	--	--	---

Рідна сестра когось із твоїх батьків.

т		т		а
---	--	---	--	---

Прадід, прабаба, дідусь, бабуся, дядько, тітка.

❖ Розгадай кросворд і прочитай назву головної вулиці Києва.

1. Брат Кия – один із засновників Києва.

2. Національний символ України.
3. Центральна площа Києва.
4. Земля, де ти народився.
5. Дерево – символ Києва.
6. Глава держави України.
7. Князь, на честь якого названо столицю України.
8. Столиця України.

Хрещатик

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА

Який цікавий світ навколо

Який цікавий світ навколо,
Ти, друже, тільки придивись!
На небі сонця жовте коло,
А поруч з домом – сад і школа,
Живи, дорослішай і вчись!
Дивись на квіти, на дерева,
Вивчай птахів, комах, тварин,
Ти станеш кращим і, напевно,
В життя підеш сміливо й певно,
Та пам'ятай, ти не один!
З тобою вся твоя родина:
Батьки, бабусі та діди,
З тобою друзі, Батьківщина,
Тож уперед, мій друже, йди!

Анастасія Семитоцька

Запитання

- *Чим цікавий світ навколо?*

Родина

Усе, що є найкраще у дитини:
Її талант, культура, доброта –
Від тата й мами йде і від родини –
Незаперечна істина свята.
Сім'я, родина – це велике диво,
Там є любов, і ласка, і тепло.